

17. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР : у 7 т. Т.1 / М. Стахів. – Торонто : Укр. наук.-видав. б-ка в Скрантоні, 1962. – 272 с.
18. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР : у 7 т. Т.3 / М. Стахів. – Торонто : Укр. наук.-видав. б-ка в Скрантоні, 1963. – 276 с.
19. Reshetar J.S. The Ukrainian Revolution. 1917–1920. A Study in Nationalism. – New York Times Company, 1972. – 366 p.
20. Decroches A. The Ukrainian problem and Symon Petlura (The fire and Ashes). – Chicago, 1972. – 109 p.
21. Bohachevsky-Chomiak M. The Directory of the Ukrainian National Republic // The Ukraine, 1917–1921: A Study in revolution / Ed. T. Hunchak. – Cambridge, Harvart Univercity Press, 1977. – P. 82–103.
22. Карр Э. История Советской России. Кн. 1. Т. 1, 2: Большевицкая революция, 1917–1923. / Э. Карр ; пер. с англ. З.П. Вольской и др.; ред. М.Ф. Носова и др.; предисл. А.П. Ненарокова. – М : Прогресс, 1990. – 768 с
23. Mace J. Communism and the Dilemmas of National liberation: National Communism in Soviet Ukraine. 1918–1933. – Cambridge–Massachusetts, 1983. – 334 p.

**Стопчак Н. В. Рабочая политика Директории УНР в украинской зарубежной историографии**

В статье комплексно проанализирована украинская зарубежная историография, касающаяся основных направлений и итогов деятельности Директории УНР по разрешению рабочего вопроса в годы Украинской революции 1917–1921 гг., охарактеризованы методологические подходы украинских зарубежных историков при освещении данной темы. Сделан вывод о том, что из-за узкой фактологической базы, а также партийной заангажированности многих диаспорных историков, ряд аспектов рабочей политики Директории были изучены поверхностно, а некоторые из них вообще оказались вне поля зрения исследователей.

**Ключевые слова:** Украинская революция 1917–1921 гг., Директория УНР, рабочая политика, украинская зарубежная историография.

**Stopchak M. V. Working policy of the Directory of the Ukrainian People's Republic in Ukrainian foreign historiography**

The aim of this work is to conduct a complex analysis of Ukrainian foreign historians' studies for the purpose of determining the main directions and outcomes of the UPR Directory's activities in the way of solving the working questions during the Ukrainian Revolution of 1917–1921, characterize Ukrainian foreign historiography methodological approaches to the coverage of this questions. It was found out that due to lack of the evidence base and party involvement of many diasporic historians a number of aspects of the working policy of the UPR Directory were poorly understood, and some of them have turned aside researchers.

**Keywords:** the Ukrainian Revolution of 1917–1921, the Directory of the Ukrainian People's Republic, the working policy, Ukrainian foreign historiography.

УДК 711.4:364.122.5(477.63)]001.8"312"

О. Г. Бублик

## РОЛЬ МІСТОБУДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УРБАНІСТИЧНИХ РОЗВІДКАХ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Стаття є оглядом та аналізом зарубіжних дослідників у галузі історії урбанізації. В роботі вивчено роль містобудування в урбаністичних розвідках сучасних дослідників, підходи до обробки даних про забудову поселень, можливості містобудівних розвідок в історії міста. Було проаналізовано дотичність запропонованих підходів зарубіжних дослідників до історії міст Російської імперії та можливість їх адаптації у вітчизняній історії. Визначено залежність розуміння забудови від вікових особливостей та соціально-культурного рівня. Прогнозовано перспективи залучення до містобудівних досліджень інших галузей науки.

**Ключові слова:** урбанізація, містобудування, сучасні зарубіжні дослідження

Питання урбаністичних процесів в історії міст є предметом дослідження ще з кінця XIX ст. Назрівший теоретичний базис початку минулого століття дав поштовх утворенню різноманітних урбаністичних напрямів і підходів. На сучасному етапі урбаністичні розвідки досягли такого рівня, що важко встановити, на що саме скерована робота дослідника. Причиною тому може бути варіативність тлумачень терміну «урбанізм». З іншого боку, в основі розуміння урбанізму – розростання й ускладнення міста, тому для вивчення поселення використовували соціальний, класовий, функціональний та інші підходи. Однак, усі ці підходи, певною мірою, торкалися питання містобудування.

Містобудівні процеси в історії урбанізації досліджуються досить побіжно. Загалом у вітчизняних історичних розвідках історія урбанізації лише набула актуальності, тому кількість робіт, присвячених пропонованій темі, містобудування незначна. Містобудування у загальних працях з історії урбанізації висвітлене у доробку Ю. Пивоварова, Н. Холодько, В. Дмитрієва, Я. Верменич та дослідженнях з історії міст Катеринославщини В. Константинової та Т. Портнової.

Метою даної статті є репрезентація та аналіз сучасних робіт західноєвропейських дослідників<sup>1</sup> (які включають в коло урбаністичних процесів містобудівний фактор), визначення місця та ролі містобудування в

<sup>1</sup> Хронологічними рамками сучасного етапу зарубіжної історіографії ми вважаємо період з 70-х років XX ст. і до сьогодні.

урбаністичних розвідках, окреслення перспектив подальшого застосування архітектурного впливу у дослідженні міст. Зокрема, виокремлення підходів, які допоможуть при вивченні історії міст Катеринославщини наприкінці XVIII – початку XX ст.

Для досягнення поставленої мети використано роботи урбаністів (М. Годдінера, Д. Маслей, Д. Грінштейна, Д. Олександера та ін.), психогеографів (Д. Крауча, М. Коверлея, Дж. Голда) та сучасні періодичні джерела з даної тематики.

Дослідивши роботи з історії міст, ми умовно виділили підходи за якими йде історичний виклад – політичний, економічний, соціологічний тощо. Наведемо кілька прикладів, у яких містобудування розглянуто з точки зору підходу.

Найрепрезентованішими є роботи, які належать до політичного підходу. Щоправда, даний підхід у деяких дослідників корелює із соціологічним підходом. Одним із перших зразків даного підходу є праця Д. Грінштейна [5], який ще на початку своєї праці заявив про відстань між містобудівною політикою та міським суспільством. Проте акцентування на впливі влади на формування міста загубилося в аналізі політичної еліти Філадельфії 1800 – 1854 рр. Дослідник сконцентрував увагу на зміні політичних лідерів, повноваженнях чиновників де-юре та де-факто, зацікавленні у забудові певних частин міста. Однак, на наш погляд, дослідник не розкрив, яку саме містобудівну політику проводили лідери. Безумовно, дана робота важлива для розуміння того, що розбудова міста залежить від амбіцій держслужбовців. А відтак, низку нездійснених важливих для мешканців проектів варто розглядати крізь призму діяльності та курсу діячів.

Політичний підхід в урбаністиці пролонгують автори книги «Європейські міста, планувальні системи та ринок нерухомості» (1995 р.) Беррі, Джеймс та Макгіл [6], які є представниками різних професій – архітектор, географ та економіст. Проте, дослідники акцентують свою увагу на адміністративному впливі у планувальній системі. Архітектуру, як невід’ємну частину політики, розглядає Гордон Черрі в роботі «Міське планування у Великобританії з 1900 року» 1996 р. [7].

Через два роки вийшла монографія Моріса та Елеонор Сміт «Англійське міське планування та міські проекти: принципи та політика» [8]. З чотирьох розділів роботи нас цікавить передостання глава – «Міські проекти та планувальна політика». Глава присвячена відбудові англійських міст після військових подій Другої світової війни. Враховуючи масштаб та собівартість реконструкції Лондона й інших міст, зрозумілим є пряме втручання влади у містобудівний процес. Проте, 40-і роки не були відправною точкою адміністрування забудови у Великобританії, оскільки вже у XIX ст. розроблено ґрунтовну законодавчу базу, яка регулювала архітектурну діяльність.

Даний підхід застосовує у своїй роботі «Планування та міська зміна» (2004 р.) англієць Стефан Ворд [9]. На тлі ґенези планувальної традиції Великобританії дослідник вказує на зміну владних принципів щодо забудови, якими на різних етапах виступали заохочення, стримування, реабілітація, оздоровлення, рівновага тощо. Водночас, автор підкреслює, що планувальна влада не є одноосібною. Якщо в останні десятиліття науковці ставлять на перше місце у планувальну владу політиків, а не архітекторів, то Ворд значно розширює цю структуру. Певне місце, на думку автора, відіграють містобудівні організації, такі наприклад, як Міста-сади та Міська асоціація з планування. Зокрема, уперше підіймається питання про роль чиновництва, яке посідає нижчий за високопосадовців щабель, у цій структурі. Як зазначає Ворд, наприклад, англійське чиновництво гальмувало прогресивні планувальні ідеї в 1964 – 1965 рр.

Містобудування в контексті історії міст розглядається в роботі «Планування та міське зростання у Скандинавських країнах» (2005 р.) під редакцією Томаса Холла [10]. Колектив подає історичний екскурс у містобудівну політику влади у Фінляндії, Швеції та Норвегії. Сам Холл зазначає участь у розбудові міст громадськості, яка перебирала на себе планувальні функції під час неспроможності влади. Автор наводить приклади делегування таких функцій з боку влади. Наприклад, чиновники передавали свої повноваження громадськості у 1759 та 1801 рр. Ще одним виявом громадської думки є приклад розбудови міст-садів за ідеєю адвоката Пер Олофа Холмана у 1901 р. Під впливом говардської містобудівної концепції, Холман виступав за оздоровлення міст Швеції і, як наслідок, публікація його роботи у популярних місцевих журналах спричинила до затвердження побудови міст за новим, «сприятливішим» планувальним типом. Наприклад, у 1908 р. за його участі було побудовано передмістя Стокгольму Енскед. Тобто, на відміну від своїх колег, Холл розглядає не тільки значення влади у містобудівних процесах, а й розкриває у цій системі місце громадськості. А відтак, вивчення двобічних стосунків системи «влада-громадськість» дозволить проаналізувати зворотній зв'язок у планувальних операціях, причини нездійсненності проектів, реакції членів громади, інтереси сторін тощо.

Щоправда, питання ролі громадськості відстежується ще на початку 90-х років у роботі турецько-американського архітектора Спіро Костофа «Сформоване місто: заселення міста та (його) сенс через історію» (1991 р.), опублікованій незадовго до його смерті [11]. Зрозуміло, що як представника кафедри екологічного дизайну Каліфорнійського університету, Костофа цікавило фізичне та соціальне облаштування міст. Дослідник проаналізував утворення міст з античності і майже до 90-х років XX ст., від Америки до Азії. Науковець наголосив на важливості врахування того, як простір сприймає та формує громадськість. Незважаючи на курси та вказівки політиків щодо містобудування, їх реалізація багато в чому залежала від суспільства (особливо від того, який містоформуючий базис вони заклали). Наприклад, сучасній громаді та, зокрема, політикам-забудовникам слід миритися з планувальною основою Афін і Калькутти. Також з цією проблемою стикається халіф Аль-Мансур, який має виходити з інтересів іракської громадськості та миритися з містобудівним спадком Багдаду. Містоформуючий базис, а це відповідно, перша планувальна система новоутвореного міста, у свою чергу залежав від географічних та просторових можливостей. Однак, даний аспект важливіший для вивчення міста на його ранньому етапі.

У 2008 р. надруковано колективну роботу «Планування, політична політика та ринок нерухомості» Девида Адамса, Крейга Уоткінса та Мішель Вайт [12]. Вісью розгляду став ринок нерухомості (земля та забудова). Дослідники зазначили, що першочергову цінність у планувальній політиці складає купівля-продаж землі, яка стає не тільки об'єктом впливу, а й маніпулювання. Автори зазначили, що адміністрування ринкових відносин нерухомості та майна впливає на процвітання економіки. Зокрема, лояльна політика влади в ринкових відносинах такого ґатунку укріплює та зміцнює демократичні стосунки з населенням.

Отже, прихильники політичного підходу наголошують на розгляді втілення містобудування через інтереси влади, особливо на ринку нерухомості (забудови та землі), як індикаторів розвитку економіки. Однак, дослідники схильні вбачати владну присутність лише з початку ХХ ст. На наш погляд, планувальна політика влади в історії Російської імперії бере свій початок щонайменше з середини ХVІІІ ст., а в країнах західного ареалу з ХVІІ ст. По-друге, у містобудівному процесі, окрім високопосадовців, певну нішу займають середнє чиновництво, архітектори, планувальні організації (щоправда, функціонування цих організацій імперської Росії широкомасштабніше в ХХ ст.), громадськість. Такий діапазон осіб в дослідженні історії містобудування спростовує думку про те, що містобудування є сферою суто архітекторів і підкреслює важливість присутності істориків.

Екологічний підхід. Протягом останніх десятиліть нагальним питанням для суспільства є проблема глобалізації. Визначення згубних факторів людства та пошуків боротьби з ними розширюється. Одним із чинників, за допомогою якого можна уникнути проблеми глобалізації, є увага до планування міста. Під редакцією Роберта Фрістона у 2000 р. надруковано монографію «Міське планування в змінному світі: досвід двадцятого століття» [13]. У роботі розглядаються історія планування, теорії містобудування (особливо утопічні та перфекціоністські), просторові реформи, технологічний вплив на забудову тощо. Колеги особливо звертають увагу на важливість врахування соціальних та екологічних аспектів при містобудуванні, їх вплив на суспільство та навколишнє середовище. Тому, на наш погляд, підсумок роботи зводиться до проблеми глобалізації. А відтак, окрім антропогенного, технологічного та інших згубних факторів, дослідники підкреслили роль містобудування в існуванні людства та світу, як відправної точки.

Економічний підхід у розгляді містобудування був запропонований в дослідженні Джеймса Олександера [14]. Дослідник проаналізував стан торгівлі у Лондоні у другій половині ХVІІ ст. Результати роботи подано в картографічному вигляді. Він проілюстрував податкову політику щодо різних сегментів міста, розміщення торговельних центрів, місця проживання купецтва та розміщення мануфактурних цехів. Зокрема, поєднав торговельні процеси з транспортом і транспортними вузлами. Візерунковість мап показує лавірування купців між високою рентою, близькістю до центру та можливістю підвозу продукції. Дане дослідження важливе для розуміння механізму утворення торговельних центрів та причини їх розміщення на певній території. Водночас, такий картографічний підхід дозволить визначити сегрегацію міста та проаналізувати причини утворення ділових, розважальних, учбових, селищних центрів тощо.

Тож, останні два підходи є менш результативними для дослідження історії містобудування. Проте, економічний підхід дозволяє визначити сегрегацію та проаналізувати причини утворення центрів міста, що дозволить не просто констатувати поділ міста на сфери впливу, а й розуміти місто, як живий організм з рухливими та змінними чинниками.

Расовий підхід. Останні двадцять років в історії міст, зокрема, історії планування, спостерігається расовий підхід у дослідженнях. До цього напрямку відносимо роботу Роберта Феірбенкса «Для міста як ціле: планування, політики та громадські інтереси в Далласі, Техас, 1900 – 1965 роки» (1998 р.) [15]. Автор розглядає расові та класові проблеми на тлі політичної діяльності бізнес-еліти в Далласі. Нагальний є аналіз сегрегації та ізоляції, які є похідними у планувальній політиці влади. Однак, роботи такого ґатунку не підходять для російськоімперської моделі, оскільки проблеми раси в царській державі не існувало.

Світоглядний підхід. Найціннішою для нашого дослідження є робота Марка Годдінера «Ключові положення в урбаністичних дослідженнях» (2005 р.) [1], у якій автор розкриває політичні, соціальні, гендерні, технологічні та містобудівні аспекти урбаністичних процесів міста. Третину дослідження Годдінер присвячує містобудуванню. У вступній частині дослідник дає історичний екскурс розвитку планувальних рішень, які змінювалися залежно від історичних умов і функціональної необхідності. Однак, якщо з середніх віків «планування» пристосовувало умови проживання мешканців, то з кінця ХІХ ст. мешканці формували візерунок міста. Саме планувальні концепції з кінця ХІХ ст. і до сьогодення є предметом аналізу Годдінера. Починаючи з Е. Говарда, Ле Корбуз'є, В. Гропіуса та закінчуючи новими урбаністами, планувальні концепції зацентровували увагу на зручності та комфортабельності використання міського простору. Такий стан породив низку утопічних містобудівних ідей, у яких людський (екологічний) фактор витіснив питання політики та економіки.

Ці, а також інші недоліки, дослідник розкриває через критичні роботи Даунса, Гидденса, Девіса та інших. Та ті самі критичні зауваження, по-перше, майже не пропонують рішення проблеми. По-друге, вказуючи на проблему, критики мало описують стан населення в таких умовах. Виняток складають, наприклад, роздуми Пола Делані стосовно міжетнічного недоліку планування, що у підсумку отримало позитивний результат, який дозволив уникнути в канадських містах етнічної брокерської політики. Загалом, аналіз Годдінера планувальних рішень фактично далекий від практики. Теоретичні розробки дозволяють спрогнозувати ймовірний хід розвитку міста за певної планувальної ідеї та вказати на її недоліки. Однак, за її реалізації навіть позитивні сторони розробки можуть призвести до неочікуваного ефекту. А відтак, між проектом та його реалізацією існує велика різниця, на яку, на жаль, Годдінер не звернув уваги.

Важливим роздумом над питанням містобудування в роботі Годдінера є розгляд соціально-просторового підходу. Стрижнем цього підходу, на думку автора, є ідея Анрі Лефевра про два контури

капіталу. Обидва контури пов'язані з інвестуванням (перший у промисловість, а другий – нерухомість). Коли перший контур перестає бути перспективним, інвестори вкладають кошти у другий. Проте, даний випадок стосується зрілого капіталістичного суспільства (починаючи з 20-х років XX ст.) або принаймні західно-американського простору другої половини XIX ст. Незважаючи на перехід Російської імперії на промисловий лад, базисом економіки залишалася торгівля, яку ватро вважати першим контуром для царської Росії. Безумовним є взаємозалежність обох контурів, хоча і другий з них може бути мінливішим. Якщо Годдінер пропонує за допомогою соціально-просторового підходу прогнозувати тенденції розвитку суспільства, то, на нашу думку, за його ж допомогою також можна реконструювати історичну реальність. Тоді підвищення активності на ринку нерухомості (перепродаж земельної ділянки, зростання прибуткових будинків тощо) буде свідченням економічної кризи або перенасичення капіталу.

Одним із важливих аспектів соціально-просторового підходу, який виділяє дослідник, є підкреслення впливу архітектури на життєдіяльний простір мешканців. Хоча Годдінер не розвиває цю думку далі, але присутність подібної ідеї дає право стверджувати, що є перспективи містобудівного дослідження є. Зокрема, дослідник вказує на присутність у просторі певних знаків та символів, які кодуються у свідомості населення. Якщо брати за символ, наприклад, пам'ятники політичним постатям, можна вбачати в цьому політичний контроль. Навіть, якщо з часом ідея символу або знаку втрачається, символ або знак залишаються частиною нашого життєвого простору.

Маємо ще ряд робіт з історії міст, які при розгляді містобудування підкреслюють доцільність пошуку в забудові певної символічності. Тож, нами були розглянуті роботи Доріан Массея, Іана Чамберса, Стіва Пайла та Юхані Палазма.

Питання символічності архітектури підіймається ще у 1999 р. в роботі Доріан Массея «Міські світи» [2]. Массей аналізує роздуми декількох провідних дослідників з приводу символічності архітектури. Наприклад, ідея Томаса Маркуса, про тимчасовість архітектурного символу. Для розгляду були взяті будівлі часів комуністичної диктатури в Китаї, фасади яких у подальшому змінювалися під впливом політичної ситуації. Річард Сенет розглядав також будівлі диктатури, але з точки зору їх масштабності та архітектурного забарвлення. Ця символічність прослідковується через ідею Леві Строса «дике поле» та ідею Лефевра про «членство». Перша ідея, яка з'явилася ще у 30-х роках XX ст., наголошує на різноманітності архітектурних стилів, що породжує певну хаотичність у архітектурному забарвленні міста. Тоді на вулиці будівлі одного архітектурного стилю доповнюються іншими в сучасніших стилях, чим витісняють значення перших. Проте, це «витіснення» значення будинку поєднується з узгодженістю, яку ми можемо умовно позначити, як «членство». У подібному випадку новобудова має поєднуватися в стильовому та ідейному підходах із сусідніми. Різностороння підбірка Массеєм концепцій стосовно символічності архітектури дозволяє стверджувати, що архітектурна одиниця має певну ідею. Однак, наведені дослідницею приклади переважно стосуються забудови періоду диктатури, що значно звужує досягнення цього наукового внеску.

Ідея символічності архітектури простежується в колективній роботі «Невідоме місто» (2000 р.) під редакцією архітектора Іана Бордена [3]. Колектив авторів складається з архітекторів, соціологів, культурологів тощо. Найважливіші для нас дві роботи зі збірника – Стіва Пайла та Іана Чамберса. Робота Стіва Пайла «Не(відоме) місто...або, міська географія що покоїться вище поверхні». Автор стверджує, що куточки міста мають своє зображення, яке під впливом часу може змінюватися. Наприклад, перетворюватися на міф або забуватися (як, приміром, закинуті станції лондонського метро) або зображення відображає неправильну функціональну дійсність простору (як Телехаус Нью-Йорку зовні виглядає, як звичайна будівля, а всередині вирує шалене та бурливе життя. Однак, питання символічності міста на різних етапах має різне забарвлення. Зокрема, середньовічні міста символічніші, за сучасні. Науковець наводить досвід Анрі Лефевра з середньовічним містом, коли посередині міста утворювали смітник і там же проводилися страти. Причиною тому була яма, яка символізувала прохід для мертвих душ та нечесті.

Друга робота зі збірника – «Архітектура, амнезія, та поява архаїчного» – належить культурологу, досліднику глобалізації Іану Чамберсу. Аналіз пов'язаний із дослідженням властивостей пам'яті при відображенні навколишнього середовища. Чамберс зазначає, що відкладення у пам'яті оточуючого взаємопов'язане із нагромадженням простору. Якщо простір спрощений, це може призвести до того, що цей куточок ненадовго зафіксується в людській свідомості. Вирішальним в архітектурі є не будматеріали чи архітектурний стиль, а те, яким чином людина цю забудову сприймає.

Окремим дослідженням сприйняття людиною архітектури є робота Юхані Палазма «Очі поверхні» (2005 р.) [4]. Науковець використовує в роботі досягнення Едварда Холла, який зазначав, що перехід людини від усної до писемної культури змінив наше ставлення до простору. Ми стикаємося з тим, що грамотна людина не здатна в повній мірі оцінити архітектуру будівлі. Після досягнень в геометрії Кеплера та Ліона наприкінці XVI ст. зорові відчуття поступилися відчуттям дотику та слуху. Погоджуючись з думкою Маркса, Палазма зазначає, що людство переважно сприймає архітектуру через сучасні технології. Наприклад, розглядаючи фотокартки. Помилково робити висновки про архітектуру через її поверхню, параметри, використані матеріали. Такий підхід отримав (за Фредеріком Джемесон) назву «надумана глибина» або (за Майклом Левіном) «фронтальна онтологія».

Таким чином, предметом дослідження архітектури має бути не стільки опис забудови, її конструктивних властивостей чи оцінка будівельних матеріалів (бо вказані характеристики є лише емпіричними даними). Дослідник має встановити певну ідею забудови й розгадати її символ. Хоча в наведених роботах науковців переважають приклади символічності забудови періоду диктатури, на нашу думку, забудові XIX – початку XX ст. також властива символічність. Наприклад, дитячі притулки, бібліотеки, народні будинки, англійські

клуби тощо були маркерами часу. Розгадка символічності залежить від культурного рівня дослідника, параметрами для якого є щільність та згуртованість будов'єктів. А відтак, якщо брати до уваги мандрівників XIX ст., які були мешканцями великих населених пунктів, то розпорошеність та маломасштабність забудови відвіданих міст відкладала б у їх пам'яті досить поверхову інформацію.

Іноді виклад нових методологічних розробок дещо запізнюється в публікації монографій, порівняно з друком їх в періодичних виданнях. Тому, ми включили до свого огляду найсвіжіші номери журналів з міської історії.

У випусках журналу «Міська історія» за останні три роки показано тенденцію розгляду містобудування в двох напрямках – міська історія передмістя та міська історія образів й культурної ролі. Вважається, що напрямок «міська історія околиці» започаткував Кеннет Т. Джексон наприкінці 80-х років XX ст. Предметом дослідження науковців є взаємовідносини між центром міста і його околицями, а також можливості останніх для всебічної життєдіяльності. Проте, на наш погляд, суттєвішим для вчених напрямку є розгляд расових та гендерних проблем. Другий напрямок присвячено ролі частин міста у формуванні національної культури. Однак, об'єктами дослідження виступають забудова для малозабезпечених та відкриті площі (парки, сади тощо), які впливають на екологічний стан навколишнього середовища.

Отже, обидва напрямки є симптоматичними в американській науці, адже стрижнем їх світогляду є боротьба за демократію та рівноправ'я (расове, гендерне, матеріальне), в історії Російської імперії не були домінуючими. А відтак, ці два напрямки, хоча є новими для вивчення міського простору, але мають застосовуватися в іншому ракурсі. В останній третині XIX ст. в імперії досить опосередковано стали будувати житло для малозабезпечених – будинки для робітників. Однак, де саме жила більшість селянства та робітництва у місті, які умови вони мали та їх специфіка – питання досі не розкриті. Що ж до околиць, оскільки вони мають статус передмістя, багато вітчизняних дослідників не включають їх в коло своїх досліджень. Гіпотетично, причина полягає в тому, що пострадянські дослідники знаходяться на першому етапі дослідження міського простору – ядра міста та його центрів. Тобто, розгляд передмістя є другим етапом, який без вивчення першого етапу неможливий [16].

Матеріали журналу «Новини міської історії» поверхово торкаються питання містобудування – в ракурсі проблеми передмістя та соціальних аспектів міста. Переважно дослідники розглядають гібридні відносини (пов'язані, щоправда, з окупацією та війнами), екологію міста, глобалізацію тощо [17].

У «Журналі міська історія» більш варіативно розглянуто планувальний аспект. Предметом дослідження науковців є житлові програми та проблеми їх напівреалізації, автомобільні розв'язки та питання його комфортності в облаштуванні міста, взаємовідносини політики та культури в містобудівних процесах, передмістя тощо [18].

Тож, у сучасних періодичних виданнях з історії міст звернено увагу на проблему передмістя, расових і гібридних відносин. Проте, дані позиції мало застосовувані для дослідження містобудування і ще менше для вивчення імперських міст Росії часів капіталізму.

Для написання даної статі нами залучені психогеографічні розробки Крауча, Коверлея та Голда. Доречність застосування цієї наукової течії полягає в тому, що, по-перше, психогеографія досліджує міський простір поряд із урбаністами. По-друге, психогеографи прагнуть розтлумачити планувальні ідеї, сенс забудови та її символічність, на важливість яких урбаністи подекуди вказують. По-третє, дослідження такого ґатунку мають методику опрацювання розуміння навколишнього середовища. Це в свою чергу дозволить критично та поглиблено звернути увагу на мемуарні джерела, які містять інформацію про бачення місцевості.

Одноіменна робота Мерліна Коверлея «Психогеографія» (2006 р.) фактично є історіографією цієї наукової течії [19]. Витоки течії пов'язані з двома країнами – Великобританією та Францією, у яких у моду увійшли мандрування. Перші розробники психогеографії – Д. Дефо, В. Блейк, Т. Деквінсі, Е. По, В. Бенжамін та інші продемонстрували відчуття та сконцентрованість фланерів. Репрезентовані Коверлеєм роботи дозволяють зробити висновок, що, по-перше, в орієнтуванні містом важлива наявність зорієнтовуючих предметів, будинків, географічних особливостей, по-друге, мандрівник, залежно від рівня культури, скеровує увагу лише на певні об'єкти, по-третє, описи фланера можуть бути абстрагованими та спрощеними.

У 2006 р. під редакцією Файфа Ніколаса вийшла збірка статей «Образи вулиці», до якої увійшли роботи Д. Крауча та Дж. Голда [20]. Останній зосереджує увагу на розгляді значення бульварів, які з'явилися з 20-х років XX ст. Хоча результати дослідження не стосуються хронологічних рамок, нашого дослідження, проте аналіз вказує на наявність необхідності запровадження бульварів. Після довгих пошуків автомобільної розв'язки, починаючи із Ле Корбуз'є, винахід бульварів в середині XX ст. став виходом із ситуації. Це знову підкреслює думку про те, що містобудівне планування та її частини носять закодовану інформацію.

Робота Девіда Крауча важлива у декількох аспектах [21]. По-перше, Крауч зазначає, що оточуючі об'єкти вулиці сприймаються не тільки такими, які вони є у дійсності, але під тиском нашої фантазії. Наведений дослідником приклад про північно-західний Лондон, де за відсутності дитмайданчику діти зробили ігровою зоною залишки будинків, ілюструє яким чином працює фантазія. На думку Крауча, фантазія спрацьовує в тих куточках міста, які менш за все облаштовані або відповідають нашим потребам. По-друге, спогади мандрівника залежать від фізичних властивостей і викладу послідовності подій, які були побачені. Це підтверджує думку попередників і урбаністів, зокрема. Для нас важливо, таким чином, зрушити погляд дослідників на інформативність мемуарних джерел. Це не означає, що джерела мандрівників недостовірні, а вказує лише на те, що зазначені в їх роботах архітектурні об'єкти чи місцевість має кодовану та дофантазовану інформацію. По-третє, вулиця є місцем обміну інформацією. Часто образ вулиці або місця формує те, що там відбувається. По-четверте, у нашій свідомості лишаються тільки ті образи місцевості, з

якими ми себе ідентифікуємо. Останнє, наші погляди на оточуюче середовище це не тільки наш погляд на реальність, але і погляди наших батьків, рідних, друзів, сусідів тощо.

Отже, психгеографи підкреслюють необхідність при аналізі бачення міста фланером звертати увагу на його культурний рівень. Описи міста фланера можуть бути абстрагованими, спрощеними чи дофантазованими, в залежності від того, як людина себе ідентифікує з місцевістю.

Підсумовуючи, підкреслимо, по-перше, в історії міст зарубіжних дослідників за останні тридцять років чітко виділилося декілька напрямків, одним із яких стала історія планування. У вітчизняній урбаністиці вони тільки вимальовуються. По-друге, дослідниками історії є представники різних наукових сфер – архітектори, соціологи, культурологи, філософи, історики тощо. Тобто, дослідження містобудування має міждисциплінарний підхід. Водночас, пострадянські дослідники не мають такого контингенту і обмежені розподілом предметів вивчення. По-третє, західноєвропейські та американські науковці в розгляді планувальної системи приділяють увагу не стільки проектам, скільки результатам їх реалізації, зміні їх схеми через вплив різних соціальних прошарків, похідним від проекту умовам життєдіяльності тощо. Тобто містобудування, на думку дослідників, є перспективнішим, аніж проста констатація планування. На нашу думку, єдиним наріжним каменем є постійне акцентування уваги авторів на гендерних, етнічних та расових проблемах. Однак, це є специфікою зарубіжного світогляду, особливо американського. Останнє, науковці зосереджують увагу на розкритті простору через аналіз його символічності.

#### Джерела та література

1. Gottdiener M. Key concepts in urban studies / Mark Gottdiener, Leslie Budd. – London: SAGE Publications Ltd, 2005. – 201 p.
2. Massey D. City worlds / John Allen, Doreen Massey, Steve Pile. – London and New York: Routledge, 1999. – 195 p.
3. Borden I. The Unknown City / Iain Borden, Joe Kerr, Jane Rendell. – London: The MIT Press, 2000. – 562 p.
4. Pallasmaa J. The eyes of the skin / Juhani Pallasmaa. – London: Wiley-Blackwell, 2005. – 72 p.
5. Greenstein D.I. Politics and the urban process: the case of Philadelphia, 1800 – 54 / D.I. Greenstein // Urban history yearbook. Leicester: Leicester University Press, 1989. – P. 1 – 17.
6. Berry J. European Cities, Planning Systems and Property Markets / James Berry, Stanley McGreal. – London: Routledge, 1995. – 417 p.
7. Cherry G., Town Planning in Britain Since 1900 / Gordon Cherry. – Oxford: Wiley-Blackwell, 1996. – 272 p.
8. Morris, Eleanor Smith. British Town Planning and Urban Design: Principles and Policies / Eleanor Smith Morris. – Harlow, Essex: Longman, 1997.
9. Ward S. Planning and Urban Change / Stephen Ward. – London: SAGE Publications Ltd, 2004. – 323 p.
10. Hall T. Planning and urban growth in the Nordic countries / Thomas Hall. – London: New York: E & FN Spon, 1991. – 334 p.
11. Kostof S. The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History / Spiro Kostof. – New York: Bulfinch Press, 1991. – 352 p.
12. Adams D. Planning, Public Policy & Property Markets / David Adams, Craig Watkins, Michael White. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2008. – 304 p.
13. Freestone, R. Urban planning in a changing world : the twentieth century experience / Robert Freestone. – New York: E&FN Spon, 2000. – 286 p.
14. Alexander G. The economic structure of the City of London at the end of the seventeenth century / G. Alexander // Urban history yearbook. Leicester: Leicester University Press, 1989. – P. 46 – 59.
15. Fairbanks R.B. For the City as a Whole: Planning, Politics, and the Public Interests in Dallas, Texas, 1900-1965 / Robert Fairbanks. – Columbus: Ohio State University Press, 1998. – 318 p.
16. Urban history // [http://en.potiori.com/Urban\\_history.html#Suburbs](http://en.potiori.com/Urban_history.html#Suburbs). – Режим доступу: 25 серпня 2014.
17. Urban history news // <http://www2.le.ac.uk/departments/urbanhistory/news/newsletter/July2014/jul2014>. – Режим доступу: 30 серпня 2014.
18. Journal of Urban history // <http://juh.sagepub.com/content/current>. – Режим доступу: 30 серпня 2014.
19. Coverley M. Psychogeography / Merlin Coverley. – London: Pocket Essentials, 2006. – 158 p.
20. Gold J.R. The death of the boulevard / John Gold // Images of the street. – London and New York: Routledge, 2006. – P. 44 – 58.
21. Crouch D. The street in the making of popular geographical knowledge / David Crouch // Images of the street. – London and New York: Routledge, 2006. – P. 158 – 173.

#### **Бублик О. Г. Роль градостроительства в современных урбанистических разведках зарубежных исследователей**

*Статья является обзором и анализом зарубежных исследований в области истории урбанизации. В работе изучена роль градостроительства в урбанистических разведках современных исследователей, подходы к обработке данных о застройке поселения, возможности градостроительных исследований для истории города. Проанализирована приближенность предложенных подходов зарубежных исследователей в истории городов Российской империи и возможность их адаптации в отечественной истории. Определена зависимость понимания застройки от возрастных особенностей и социально-культурного уровня. Рассмотрены перспективы привлечения в градостроительные исследования других отраслей науки.*

**Ключевые слова:** урбанизация, градостроительство, современные зарубежные исследования.

#### **Bublik O. G. The role of townplanning in modern urban reconnaissance of foreign researchers**

*This article deals with survey and analyses of foreign research in the history of urbanization. The role of urban planning in urban reconnoissances modern researchers, data handling about building settlements, urban research opportunities for the city's history is studied in the article. The cognate of foreign researchers by proposed approaches to the history of the cities of the Russian Empire and the possibility of adaptation in national history were analyzed. The dependence of understanding development of age-appropriate social and cultural level were defined. The prospects of urban studies involving other branches of science were regarded.*

**Keywords:** urbanization, town planning, modern foreign researchers.